

*Миодраг Јекнић,
дипл. ек., помоћник генералног директора
АД Гранексџорш, Београд*

Приватизација као оптимално програмирана развојна трансформација аграра

Резиме

Овај рад има за циљ да кроз одређену синтезу научних, системских и праксеолошких промишљања и искустава, да одређени прилог оптимизацији трансформационих или шире транзиционих процеса у земљи као и да допринесе хармонизацији привредних прописа. Приступ је секторски (аграр), временски хоризонт примарно садашњост, а циљ квалитетна операционализација системских решења и предлози за њену већу ефикасност, имајући у виду стратешке циљеве и ограничења дата у ДПАР СРЈ. Залагања за бржу приватизацију као оптимално програмирану развојну трансформацију аграра, ослањају се на три предлога за институционално унапређење: (1) управљање власнички трансформисаним субјектима по основу дела државне имовине у пољопривредним предузећима и пољопривредним институтима, емитовањем "златне акције", (2) организовани (институционални) упис бесплатних и других акција земљорадника у агроиндустријским предузећима, и (3) формирање савета за праћење власничке трансформације аграра ради обезбеђивања јавности и стратешког консалтинга у том процесу.

I

1. Трансформација аграра (ТА) је део реформског процеса, који подразумева не само својинску, већ и управљачку, организациону, производну, али и финансијску трансформацију и консолидацију постојећих аграрних субјеката сагласно законској и институционалној инфраструктури.

Она стога није сама себи циљ, већ је средство (инструмент) за остваривање Дугорочне политике аграрног развоја СР Југославије (ДПАР)^{*1)}. Зато када се говори о оптималној стратегији трансформације аграра, примарно циљно обележје мора бити даљи развој, те отуда теза о **развојној трансформацији аграра**.

Такође је битно одмах истаћи да је аграр, са преко 50% учешћа у стварању ДБП, стратешка делатност од значаја за прехранбену и социјалну сигурност земље, и отуда промашаји и нагле - пребрзе промене могу имати далекосежне негативне последице. Иако је секторски врло разнородан, ипак се истичу специфичности примарне пољопривредне производње, битно различите од префајивачко - прехранбеног сектора. Затим, својинска структура у аграру, за разлику од других привредних грана, садржи најразнородније облике својине: приватна, породична, задружна, друштвена, државна, јавна, заједничка, мешовита, инострана.

Због ових али и других специфичности и значаја аграра, битна компонента оптималне стратегије трансформације аграра мора бити њена добра осмишљеност, односно развојна програмираност.

Два наведена битна обележја трансформације аграра - развој и програмираност-опредељују да сама приватизација²⁾ без ових обележја мора имати терцијални значај. Самим тим и питање брзине приватизације и њеног убрзања путем законске орочености и обавезности, релативизира се ради усклађености са основном тезом оптималне стратегије трансформације аграра - а то је програмирана развојна трансформација аграрних субјеката, банака и друге аграрне инфраструктуре.

Из ове тезе произилази и потреба релативизирања аутономности у одлучивању субјеката у трансформацији. Наиме, програми трансформације предузећа, који су често формални, недовољно стручни и једнострани, морали би бити суштински дограђени компонентом развојности и бити усклађени са другим развојним програмима. Стога би државни органи, банке, коморе и друге привредне асоцијације требали да дају предходна мишљења и сугестије, односно стручну помоћ. На овај начин би ови програми били усклађени са Дугорочном

1. Сл. лист СРЈ, број 71/99

2. Приватизацијом се у нашим условима углавном врши дистрибуција или номинација друштвеног и државног капитала на носиоце права и пријављене уписнике (бесплатно, са или без попушта) при чему готово да нема нових ефеката.

политиком аграрног развоја СР Југославије, а аутономност привредних субјеката у одлучивању подлегла суштинској верификацији.

2. ТА се у операционализацији мора комбиновано подстицати и регулисати: (1) од макро ка микро смеру, због стратешког карактера и специфичности аграра, и (2) од микро ка макро нивоу, због релативне аутомности одређених субјеката трансформације.

Носиоци подстицања, регулисања и контроле ове трансформације на савезном нивоу би могли бити Савезно министарство за пољопривреду, СК за хартије од вредности и финансијска тржишта и НБЈ, који би формирали Савет за ТА у проширеном саставу (ПКЈ, републичка министарства и коморе, пословне асоцијације идр.).

Институције финансијске инфраструктуре -банке, берзански посредници, Акцијски фонд, будући инвестициони фондови и компаније, морају постати ефикасан мезо ниво ТА, који би се и сам трансформисао у специјализоване аграрне финансијске институције.

Обавезност и ороченост ТА би требало везати за претходну обавезност програмирања акције и оперативних мера у приступу од макро ка микро нивоу и за ороченост само ако су испуњени објективизирани услови обавезности или аутономности субјеката. На овај начин би се избегле грешке пребрзе ТА, али и штете услед неоправдано успорене ТА.

3. Пуни ефекти у ТА и развоју земље могу се остварити стимулацијом: (1) докапитализације субјеката трансформације и конверзијом дуга у акције, (2) емитовањем нових акција или обвезница по Закону о предузећима, пре или у току својинске трансформације, (3) организованим (институционалним) уписом бесплатних акција и акција са и без попушта уз коришћење старе девизне штедње и обвезница, (4) емисијом акција и других ХВ и њиховим секундарним прометом створила би се и реална основа за мобилизацију домаћег и долазак страног капитала и стратешких партнера, (5) у субјектима са државном имовином програми трансформације, који се доносе према посебном програму или уз сагласност оснивача, су прилика за оптималне и целовите квалитативне промене. Посебно указујемо да се мора створити стимулативан амбијент за страна улагања и кроз процес трансформације, не чекајући дефинитивно уклањање спољних (међународне финансијске институције) и унутрашњих ограничења (финансијско тржиште).

Облици страних улагања који сада завређују пажњу би били:

- **издавање девизних обвезница** предузећа, са роком од 3. до 10. година, које би се емитовале пре или у току дугог процеса трансформације. На овај начин би се промтно долазило до нових средстава за развој аграра. Уколико би ове обвезнице биле замењиве и партиципативне, тада би се у законском року од 5. година могле конвертовати у акције предузећа, сагласно верификованом програму трансформације;

- **емитовање одређених класа акција** намењених страним улагањима, које би ради сигурности инвеститора и стратешких партнера предузећа могле бити гарантоване, привукао би се такође нов девизни потенцијал. Могућа маса купца би били наши грађани у дијаспори и бизнисмени.

- **нови инвестициони фондови и банке аграра** такође би могли емитовати дугорочне хартије од вредности намењене улагању у аграр.

У овом процесу улога државе не би била само регулаторно контролна, већ би се посебним програмима ови процеси стимулисали и усмеравали.

II

4. Кад се ради о типологији функционално међузависних економских субјеката у аграру, према делатности и власничкој структури³⁾, поред специфичне чињенице да се у овом сектору сусрећемо са свим познатим облицима својине, специфично је и то да све те облике својине имамо истовремено често у једном субјекту, и то:

1) доминантан облик, и по броју и по ресурсима, јесу **приватна пољопривредна газдинства**, али субјекти без правне личности. Њихово учешће у својинској трансформацији је везано за право њихових власника да као физичка лица могу постати акционари у агроиндустријским предузећима, уписом бесплатних акција односно повлашћених или других акција,

2) **пољопривредна предузећа**, сада формално већ акционаска друштва, али са претежним учешћем државне и друштвене својине у структури капитала, углавном у земљишту и објектима, у којима има и задружне и мешовите својине,

3) **земљорадничке задруге**, као специфична друштва лица са економским циљем, које као и задружни савези, своје активности исцрпљују у захтевима да се значајан део друштвене својине у пољопривредним предузећима трансформише у задружну, једноставним прекњижавањем,

4) предузећа **прехранбене индустрије**, делимично већ трансформисана друштвена предузећа, код многих сада са ознаком у фирми "а.д. у приватном власништву", која постају власници и примарних ресурса (земљишта, фарми), припајањем "пропалих" пољопривредних предузећа која су била у стечају. Овде је на сцени један реверзибилан правно-економски процес у односу на генезу и порекло њиховог капитала, који је свеојевремено настајао, углавном споразумним али често и законским, удруживањем дела акумулације субјеката из примарне пољопривредне производње, и који је као тенденција иначе асиметричан у односу на процес концентрације капитала у развијеним економијама,

3. Видети радове и коауторски рад проф. др. Милана Р. Милановића и Миодрага Јекнића у зборнику радова НДЕЈ са саветовања Југословенских економиста "Власничка трансформација предузећа и банака: Југословенска и међународна искуства и перспективе", Економски факултет, Београд, 23. и 24. Март 2000. године.

5) **пословна удружења**, заједнице и фондови, који су због решења у ранијем закону о предузећима, конституисана као д.о.о., што значи, друштва (приватних) лица и (друштвеног) капитала; у трансформацији значајна не због обима њиховог капитала, већ због јавних функција које (треба да) врше (унапређење производње и подстицање аграрног извоза),

б) **пољопривредни институти**, као научно истраживачке организације, али истовремено и као предузећа која располажу: (а) пољопривредним земљиштем у државној својини, и која (б) креирају, организују и непосредно врше производњу висококвалитетног семенског и приплодног "биолошког репро-материјала", дакле располажу биолошким развојним ресурсима, што је несумњиво стратешки супстанцијално релевантан "природни капитал".

5. Полазећи од тезе да је даљу приватизацију у аграру, у складу са Дугорочном политиком аграрног развоја СР Југославије (ДПАР), потребно вршити као **програмирану развојну трансформацију**, чини се неопходним јасно сагледати шта се десило у досадашњем току приватизације, од Закона о друштвеном капиталу из 1989. па надаље, односно утврдити власничку структуру нашег аграра данас.

Не постоји идеалан модел приватизације, али, једна од кључних претпоставки за успешну и поштenu приватизацију, када често у једном субјекту постоје сви облици својине - приватна, државна, друштвена и задружна - јесте њихова јасна и што тачнија идентификација.

Закључни предлози

Пошто је циљ оваквих наших саветовања, да се објективизира стање у одређеној области, али и пре свега, да се дају препоруке за институционално унапређење⁴⁾, у нашем прилогу дајемо три предлога:

Прво, у процесу власничке трансформације аграра, посебно две групе субјеката - пољопривредних предузећа и пољопривредних научних института - треба наћи **меру и облик управљања по основу дела државне имовине**, која одређеним делом мора остати и у власнички трансформисаним субјектима.

Пошто је пољопривредно земљиште и услов и средство за производњу, и економско-стратешки необновљиви ресурс, а с друге стране, производња сопственог висококвалитетног биолошког репроматеријала је такође стратешки генетски ресурс, потреба заштите националног интереса у погледу коришћења тог "природног капитала", релативизује законом утврђену аутономију њихове власничке трансформације.

То питање би требало прецизније решити на начин који омогућава емитовање тзв. **"златне акције"** коју би поседовала држава, и тако се обезбедила од

4. Фундаменталне и дугорочне основе дате су у капиталном делу проф. др. Мирка Васиљевића "Привредна друштва – домаће и упоредно право", Удружење правника у привреди СРЈ, Београд, 1999. година

секундарне продаје приватизованих предузећа "нежељеним" власницима. Али, ову врсту акције не познаје ни Закон о предузећима нити Закон о хартијама од вредности. Но, према неким тумачењима, "златне акције" могу бити креиране на аутономној основи. Очигледно, постоји потреба да се ово решава институционално, кроз доградњу прописа.

Друго, Закон о својинској трансформацији је омогућио да и земљорадници, као физичка лица, могу постати акционари у процесу трансформације предузећа прехранбене индустрије, уписом бесплатних акција. То је чини се био добро замишљен начин кретања "власничке алијансе" (интересног савеза) примарне производње (где су доминантни власници сељаци) и прехранбене индустрије. Међутим, до сада је врло мали број сељака искористио ту могућност, иако се констатује да је најбржи процес својинске трансформације управо у области производње прехранбених производа и пића. Ако су до сада свега 250.000 грађана постали акционари, а знамо да у нашој земљи постоји око 1.175.000 индивидуалних пољопривредних газдинстава, односно око 835.000 пољопривредника, онда се може говорити или о недовољној информисаности или о неупућености сељака да остваре ово своје право.

Због тога би било корисно уредити начин **организованог (институционалног) уписа бесплатних акција**, као и куповину акција са и без попушта, од стране земљорадника (преко задруга, банака, комора, инвестиционих фондова).

Треће, **јавност** (или како неки воле да кажу-транспарентност) власничке трансформације, пре свега због релативне (значи, не и апсолутне) аутономности одређених аграрних субјеката, битан је услов за остваривање циљева власничке трансформације у аграру.

То упућује на потребу формирања одређеног **тела (савета) за праћење власничке трансформације аграра** које би могло бити састављено од представника министарстава за пољопривреду, Савезне комисије за хартије од вредности, комора, задружних савеза и пословних асоцијација.

При томе би компетентни институти и пословна удружења, могли постати специфични центри за трансформацију аграра са двоструким задатком: (1) да пружају стратешки и оперативни трансформационални консалтинг субјектима из аграра, и (2) да буду повратна спона у праћењу процеса те трансформације на мезоекономском нивоу.